

اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه الحاق یک تبصره به ماده (۱۴) قانون صدور چک»

مقدمه

براساس گزارش بانک مرکزی،^۱ ارزش چک‌های مبادله شده (سامانه چکاوک) در سال ۱۳۹۸ بالغ بر ۳۰,۰۰۰ هزار میلیارد ریال بوده است که سهمی حدود ۲۰ درصد از مجموع گردش وجوه در سامانه‌های بانک مرکزی را به خود اختصاص داده است.^۲ شایان ذکر است دوسوم مبلغ فوق متعلق به چک‌های تضمینی بوده است.^۳ با توجه به رواج صدور چک در وجه حامل و نیز پشت‌نویسی چک، اولاً قاعداً گردش مالی چک بیش از مبلغ ثبت شده در سامانه‌های بانک مرکزی است و ثانیاً با توجه به اینکه اطلاعات این سلسله‌تراکنش‌ها در هیچ‌یک از سامانه‌های اطلاعاتی حاکمیتی ثبت نمی‌شود، زمینه مناسبی برای اقدامات پولشویانه فراهم است. قانون اصلاح قانون صدور چک به‌خوبی این مشکل را شناسایی و حل کرده است. براساس این قانون پس از دو سال از لازم‌الاجرا شدن قانون (یعنی ۱۳۹۹/۹/۲۱)، اطلاعات هر برگه چک شامل مبلغ، تاریخ و اطلاعات هویتی گیرنده در هنگام صدور در سامانه ثبت خواهد شد و پرداخت وجه چک صرفاً براساس اطلاعات مندرج در این سامانه انجام خواهد شد. همچنین براساس این قانون صدور چک در وجه حامل و پشت‌نویسی فیزیکی چک‌ها نیز ممنوع شده و انتقال چک به اشخاص ثالث صرفاً از طریق ثبت اطلاعات گیرنده جدید توسط دارنده چک در سامانه قابل اجراست. بدین صورت کلیه گردش وجوه ناشی از چک در سامانه‌های حاکمیتی بانک مرکزی قابل رصد و ردیابی است که به‌معنای شفاف شدن بخش قابل توجهی از گردش وجوه مالی در کشور است.

علی‌رغم تصویب این قانون، با توجه به آنکه گردش قابل توجه و غیرشفاف چک‌های تضمین شده موجب اخلاص در بازار ارز شده بود، بانک مرکزی در تاریخ ۱۳۹۷/۹/۱۱ براساس مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران محترم قوا، بخشنامه‌ای در ارتباط با چک تضمین شده صادر کرد و طی آن صدور چک تضمین شده را صرفاً در وجه گیرنده مجاز دانست و نیز پشت‌نویسی و انتقال چک تضمین شده به دیگر را فاقد اعتبار اعلام کرد.^۴ با توجه به اینکه اعتبار مصوبه شورای عالی هماهنگی سران قوا یک سال بوده است، بانک مرکزی اقدام به تهیه لایحه کرده است. این لایحه تحت عنوان «الحاق یک تبصره به ماده (۱۴) قانون صدور چک (مصوب ۱۳۵۵) و اصلاحات بعدی آن» در تاریخ ۱۳۹۹/۵/۲۵ در مجلس اعلام وصول شده و به‌تبع آن کمیسیون محترم قضایی مجلس مفاد آن را با اصلاحاتی به تصویب رسانده است.

مخصوص سخن علنی

مشخصات لایحه

دوره یازدهم - سال اول

شماره ثبت:

۲۰۸

شماره چاپ:

تاریخ چاپ:

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفتر مطالعات حقوقی

سایر دفاتر:

مطالعات اقتصادی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۷۱۹۸-۱

تاریخ انتشار:

۱۳۹۹/۹/۲۲

۱. کتاب آمار سامانه‌های حاکمیتی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۲. با احتساب سامانه‌های ساتنا (مشتری به مشتری) به مبلغ ۵۹، پایا (درخواست مشتری) به مبلغ ۱۰ و شتاب و شاپرک به مبلغ ۴۹ میلیون میلیارد ریال گردش وجوه، مجموع گردش وجوه در این سامانه‌ها حدود ۱۴۸ میلیون میلیارد ریال خواهد بود.
۳. گزارش‌های چک‌های مبادله‌ای بانک مرکزی (<https://www.cbi.ir/simplelist/16399.aspx>)
۴. <https://www.cbi.ir/showitem/18585.aspx>

شایان ذکر است طبق بند «۳» ماده (۱) قانون صدور چک «چک تضمین شده، چکی است که توسط بانک به عهده همان بانک به درخواست مشتری صادر و پرداخت وجه آن توسط بانک تضمین می شود».

در قانون مزبور تبصره «۳» ماده (۱۴) نیز به چک های تضمینی اختصاص یافته و مقرر داشته است: «تبصره «۳» (الحاقی ۱۳۷۶) پرداخت چک های تضمین شده و مسافرتی را نمی توان متوقف نمود مگر آنکه بانک صادرکننده نسبت به آن ادعای جعل نماید. در این مورد نیز حق دارنده چک راجع به شکایت به مراجع قضایی طبق مفاد قسمت اخیر ماده (۱۴) محفوظ خواهد بود». در سایر مواد قانون چک به صورت صریح به چک تضمینی پرداخته نشده است و لذا یکی از موضوعات اختلافی و قابل تفسیر در ارتباط با این قانون آن است که آیا احکام مندرج در سایر مواد نظیر ماده (۲۱) مکرر (ممنوعیت صدور در وجه حامل و الزام به ثبت اطلاعات پشت نویسی در سامانه) شامل چک تضمینی نیز می شود یا خیر؟

متن مصوبه کمیسیون قضایی

متن مصوبه به شرح ذیل است:

ماده (۱)

در تبصره «۱» ماده (۲۱ مکرر) قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن پس از عبارت «در مورد چک هایی که» عبارت «از دسته چک های ارائه شده» اضافه شد و عبارت «چک هایی که تاریخ صدور آنها قبل از دوره مذکور باشد تابع قانون زمان صدور می باشد.» به عبارت «چک های صادر شده از دسته چک هایی که تاریخ ارائه آن دسته چک ها قبل از زمان مذکور در این تبصره باشد، تابع قانون زمان ارائه دسته چک است و بانک ها بدون نیاز به ثبت آن چک ها در سامانه صیاد نسبت به پرداخت وجه چک اقدام می کنند. در کلیه برگه های دسته چک های ارائه شده پس از تاریخ فوق الذکر باید عبارت «صدور و پشت نویسی چک بدون درج در سامانه صیاد فاقد اعتبار است» درج شود.» اصلاح شد.

ماده (۲)

یک ماده به شرح زیر به عنوان ماده (۲۴) به قانون الحاق و شماره ماده (۲۴) فعلی به (۲۵) اصلاح می شود:
«ماده (۲۴) - چک تضمین شده تابع احکام ذیل است:

۱. صدور و تحویل چک های تضمین شده توسط بانک ها به مشتری، صرفاً از طریق سامانه صدور یکپارچه الکترونیکی دسته چک (صیاد) امکان پذیر و مستلزم تکمیل برگه (فرم) درخواست توسط متقاضی در شعبه بانک در حضور متصدی بانکی، درج مشخصات هویتی و شماره حساب گیرنده روی چک تضمین شده براساس دستورالعمل اعلامی توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و نیز ثبت علت درخواست صدور چک مذکور در سامانه صیاد می باشد. سامانه مذکور به هر برگه چک شناسه یکتا اختصاص می دهد و بانک مرکزی موظف است امکان استعلام اطلاعات چک تضمین شده را برای گیرنده (ذی نفع) فراهم نماید.

۲. پرداخت مبلغ چک تضمین شده توسط بانک صرفاً در وجه و به شماره حساب گیرنده (ذی نفع) که مشخصات وی روی چک تضمین شده درج گردیده است، امکان پذیر می باشد و ظهرنویسی برای انتقال چک تضمین شده فاقد اعتبار است.

۳. ابطال چک تضمین شده به درخواست متقاضی یا وکیل یا نماینده قانونی وی با ارائه اصل چک جهت واریز وجه چک به حساب متقاضی، بدون نیاز به ظهرنویسی گیرنده (ذی نفع) تنها تا یک ماه پس از صدور آن توسط بانک صادرکننده امکان پذیر است. همچنین پرداخت چک تضمین شده به گیرنده (ذی نفع) با ارائه اصل چک تنها تا یک ماه پس از صدور آن توسط بانک امکان پذیر است. پرداخت یا ابطال چک پس از مهلت مقرر در این بند منوط به تکمیل فرم های مربوط به مبارزه با پولشویی توسط متقاضی یا گیرنده (ذی نفع) و گزارش شعبه بانک به واحد مبارزه با پولشویی بانک صادرکننده می باشد.

۴. در صورت مفقودی چک تضمین شده، هرگاه متقاضی و گیرنده (ذی نفع) هر دو به بانک صادرکننده مراجعه و نسبت به تکمیل و امضای برگه (فرم) اعلام مفقودی چک تضمین شده و تعهدنامه عدم ادعا نسبت به چک مفقودشده اقدام نموده و نسخه المثالی آن را از بانک درخواست کنند، بانک مکلف است علاوه بر احراز هویت متقاضی و گیرنده (ذی نفع) نسبت به استعلام صحت مشخصات هویتی متقاضی و گیرنده (ذی نفع) از سامانه نظام هویت سنجی الکترونیکی بانکی اقدام نماید و پس از ابطال چک مفقودشده، نسبت به صدور چک المثلی مطابق با اطلاعات مندرج در سامانه صیاد اقدام کند.

۵. در صورت جعل چک تضمین شده یا استفاده از چک تضمین شده مجعول، مرتکب علاوه بر مجازات های قانونی مقرر، به حکم دادگاه به مدت دو تا ۶ سال از گرفتن چک تضمین شده محروم می شود.

بررسی مصوبه کمیسیون

۱. مصوبه کمیسیون قضایی مشتمل بر دو ماده است که ماده اول آن درصدد رفع ابهام از تبصره «۱» ماده (۲۱) مکرر) قانون صدور چک است و ماده دوم آن درصدد الحاق یک ماده جدید به قانون صدور چک برای بیان احکام مربوط به چک تضمین شده می باشد.

۲. براساس تبصره «۱» ماده (۲۱) مکرر) قانون صدور چک، چکهایی که بعد از لازم الاجرا شدن ماده (۲۱) قانون صدور چک یعنی تاریخ ۲۱ آذرماه ۱۳۹۹ صادر شوند باید در سامانه صیاد ثبت شوند والا فاقد اعتبار خواهند بود، ولی چکهایی که قبل از تاریخ مذکور صادر شوند بدون درج در سامانه صیاد نیز معتبر خواهند بود. از آنجاکه چکهایی که تاریخ مندرج در آنها پس از تاریخ مذکور باشد ممکن است قبل از تاریخ مذکور صادر و امضا شده باشند، لذا عملاً اجرای این ماده به طور کامل امکانپذیر نیست. لذا در مصوبه کمیسیون تصریح شده است که چک های صادر شده از دسته چک های ارائه شده پس از لازم الاجرا شدن این قانون مشمول حکم مذکور می باشد. به این ترتیب مشکل اجرایی این ماده مرتفع شده است.

۳. طبق ماده (۲) مصوبه کمیسیون قضایی ماده ای درخصوص احکام چک های تضمین شده به عنوان ماده (۲۴) به قانون صدور چک الحاق شده است.

براساس این ماده صدور و تحویل چک های تضمین شده توسط بانک ها به مشتری، صرفاً از طریق سامانه صدور یکپارچه الکترونیکی دسته چک (صیاد) امکان پذیر است. پرداخت مبلغ چک تضمین شده توسط بانک صرفاً در وجه و به شماره حساب گیرنده (ذی نفع) که مشخصات وی روی چک تضمین شده درج گردیده است، امکان پذیر می باشد و ظهرنویسی برای انتقال چک تضمین شده فاقد اعتبار است. لذا به نحو کاملاً مؤثری از گردش غیرشفاف چک تضمین شده جلوگیری به عمل آمده و امنیت این نوع چک ها را بسیار بالا برده است.

همچنین براساس این مصوبه ابطال چک تضمین شده به درخواست متقاضی یا وکیل یا نماینده قانونی وی با ارائه اصل چک جهت واریز وجه چک به حساب متقاضی، بدون نیاز به ظهرنویسی گیرنده (ذی نفع) تنها تا یک ماه پس از صدور آن توسط بانک صادرکننده امکان پذیر است. همچنین پرداخت چک تضمین شده به گیرنده (ذی نفع) با ارائه اصل چک تنها تا یک ماه پس از صدور آن توسط بانک امکان پذیر است. پرداخت یا ابطال چک پس از مهلت مقرر در این بند منوط به تکمیل فرم های مربوط به مبارزه با پولشویی توسط متقاضی یا گیرنده (ذی نفع) و گزارش شعبه بانک به واحد مبارزه با پولشویی بانک صادرکننده می باشد. این حکم از مخفی کردن اموال متقاضی چک جلوگیری می کند. از جمله نوآوری های این مصوبه پیش بینی فرض مفقودی چک تضمین شده است. براساس این مصوبه در صورت مفقودی چک تضمین شده، هرگاه متقاضی و گیرنده (ذی نفع) هر دو به بانک صادرکننده مراجعه و نسبت به تکمیل و امضای برگه (فرم) اعلام مفقودی چک تضمین شده و تعهدنامه عدم ادعا نسبت به چک مفقودشده اقدام

نموده و نسخه المثالی آن را از بانک درخواست کنند، بانک نسبت به صدور چک المثنی مطابق با اطلاعات مندرج در سامانه صیاد اقدام می‌کند. به این ترتیب حکم چک تضمین‌شده مفقودی روشن و تسهیل شده است.

۴. شایان ذکر است در لایحه پیشنهادی دولت ماده (۱۴) قانون صدور چک به‌عنوان محل الحاق مواد مربوط به چک تضمین‌شده انتخاب شده است. به‌نظر می‌رسد از آنجاکه موضوع ماده (۱۴) قانون صدور چک ارتباطی با چک تضمین‌شده ندارد، الحاق مقررات مربوط به چک تضمین‌شده به این ماده چندان مناسب نبوده و بهتر است که به‌صورت یک ماده مستقل به قانون صدور چک الحاق شود که کمیسیون قضایی به‌درستی به همین نحو عمل نموده است.

۵. به‌موجب ماده (۶) قانون صدور چک، بر روی هر برگ چک باید «مدت اعتبار چک» درج شده و چکهایی که تاریخ مندرج در آنها پس از مدت اعتبار باشد فاقد اعتبار خواهد بود. نظر به اینکه با اجرایی شدن ماده (۲۱) قانون صدور چک و لزوم درج مفاد چک در سامانه صیاد اولاً فلسفه این حکم از بین رفته و ثانیاً در عمل موجب محدودیت بلاوجه در صدور چک خواهد شد، لازم است این موضوع از ماده (۶) حذف گردد. از آنجاکه مصوبه کمیسیون علاوه بر لایحه پیشنهادی دولت درصدد رفع ایرادات اجرایی قانون صدور چک نیز برآمده است، پیشنهاد می‌شود با رعایت آیین‌نامه داخلی مجلس عبارت‌های «و مدت اعتبار» و «حداکثر مدت اعتبار چک از زمان دریافت دسته‌چک سه سال است و چکهایی که تاریخ مندرج در آنها پس از مدت اعتبار باشد فاقد اعتبار خواهد بود.» از ماده (۶) قانون صدور چک حذف گردد.

نتیجه‌گیری

مصوبه کمیسیون قضایی مشتمل بر دو ماده است که ماده اول آن درصدد رفع ابهام از تبصره «۱» ماده (۲۱ مکرر) قانون صدور چک است و ماده دوم آن درصدد الحاق یک ماده جدید به قانون صدور چک برای بیان احکام مربوط به چک تضمین‌شده می‌باشد. از آنجاکه این مصوبه به‌نحو مناسبی تدوین شده است تصویب کلیات و جزئیات آن عیناً پیشنهاد می‌شود.

شایان ذکر است به‌موجب ماده (۶) قانون صدور چک، بر روی هر برگ چک باید «مدت اعتبار چک» درج شده و چکهایی که تاریخ مندرج در آنها پس از مدت اعتبار باشد فاقد اعتبار خواهد بود. نظر به اینکه با اجرایی شدن ماده (۲۱) قانون صدور چک و لزوم درج مفاد چک در سامانه صیاد اولاً فلسفه این حکم از بین رفته و ثانیاً در عمل موجب محدودیت بلاوجه در صدور چک خواهد شد لازم است این موضوع از ماده (۶) حذف گردد. از آنجاکه مصوبه کمیسیون علاوه بر لایحه پیشنهادی دولت درصدد رفع ایرادات اجرایی قانون صدور چک نیز برآمده است، پیشنهاد می‌شود با رعایت آیین‌نامه داخلی مجلس عبارت‌های «و مدت اعتبار» و «حداکثر مدت اعتبار چک از زمان دریافت دسته‌چک سه سال است و چکهایی که تاریخ مندرج در آنها پس از مدت اعتبار باشد فاقد اعتبار خواهد بود.» از ماده (۶) قانون صدور چک حذف گردد.